

NOTE DE LECTURĂ PRIVIND MĂRCILE LĂMPILOR ANTICE DE LA BARBOȘI. 1. „ARMENI”, „ATIMETI”, „IANUARI”

Costin Croitoru*

Rezumat: În acest scurt material autorul începe prezentarea lămpilor antice având pe bază imprimată „marca” producătorului, descoperite în cadrul complexelor romane de la Barboși. În general, exemplarele de tip „Firmalampen”, sunt cunoscute, întrucât reprezintă rezultatul unor cercetări mai vechi. Au suscitat interesul celor preocupăți de „inscripții” în special, dar cele mai multe sunt grupate și în sinteza dedicată romanității dintre Siret, Prut și Dunăre. Numărul lor, varietatea meșterilor atestați, apariția unor piese inedite, precum și acumularea unui volum relativ generos de cunoștințe despre exemplarele de acest tip ne-au îndemnat spre demersul de față, pe care îl vom începe cu prezentarea pieselor cu mărcile Armenius, Atimetus și Ianuarius.

Abstract: In this short intervention the author begins the presentation of ancient lamps with based printed with the manufacturer "brand" discovered within the Roman complexes from Barboși. Generally, "Firmalampen" exemplars are commonly known as they represented the result of an earlier research. They draw special attention of those concerned with "inscriptions", but most of them are grouped in the synthesis of Roman territory between Siret, Prut and Danube. Their number, the variety of the attested manufacturers, the identification of some unknown pieces, the as well as the accumulation of a relatively large volume of knowledge about this kind of exemplars, inspire us to the present approach, which begins by presenting the lamps with Armenius, Atimetus and Ianuarius stamps.

Cuvinte cheie: Barboși, Firmalampen, Armeni, Atimet, Ianuari.

Key-words: Barboși, Firmalampen, Armeni, Atimet, Ianuari.

Între opaițele romane timpurii un loc special îl ocupă cele intrate în literatura de specialitate sub titulatura „Firmalampen”, denumire care sugerează prezența ștampilei producătorului și a unei morfologii distincte¹. Popularitatea crescută de care s-au bucurat în toată lumea romană de-a lungul a peste trei secole, asociată cu buna calitate a produselor și desigur cu prestigiul mărcilor de origine, a determinat copierea sau imitarea lor în ateliere locale. Astfel că, deși păstrând aspectul general distinct, noi variante au îmbogățit repertoriul mai ales în privința decorului, dar și prin apariția unor mărci noi, cu circulație regională.

Elementele componente de referință ale acestui tip sunt bacinul rotund, ciocul alungit, detașat de corp, discul încadrat de o nervură puternică care poate fi întreruptă în dreptul ciocului pentru a forma un canal. Bordura relativ îngustă, poate fi decorată de două sau trei protuberanțe, degenerate din butonii de suspendare întâlniți la lămpile din metal. Baza rotundă și plată, este mărginită de două sau trei nervuri care încadrează ștampila producătorului, imprimată de obicei cu majuscule, în relief. În majoritatea cazurilor, ștampila redă un singur nume, la genitiv, mai rar la nominativ, certificând astfel originea servilă a proprietarilor de ateliere².

Instrumentele de iluminat descoperite în importantul sit arheologic din sudul Moldovei, de la Barboși, nu au făcut până în acest moment subiectul unui studiu sistematic, deși anumite tipuri de piese le-am asociate în câteva articole³. În ceea ce privește exemplarele de tip „Firmalampen”, sunt în general cunoscute, întrucât reprezintă rezultatul unor cercetări mai vechi. Au suscitat interesul

* Doctor, Muzeul Brăilei „Carol I”, e-mail: costin_croitoru1@yahoo.com.

¹ Conceptul de „Firmalampen” a fost introdus, se pare, de Fischbach, în 1896, cu ocazia analizării lămpilor descoperite în necropola de la Ptuj (Istenič, 1999, p. 149). În orice caz, prima clasificare a acestor artefacte a fost alcătuită de S. Loeschcke cu ocazia publicării pieselor de la Vindonissa (Loeschcke, 1919, pp. 255-298, 427-446). Tipologia sa a fost nuanțată și completată de H. Menzel (Menzel, 1969, pp. 60-71) și E. Buchi (Buchi, 1975, XXII-XXVII), aceasta din urmă alcătuită pe baza descoperirilor din Aquileia.

² Gostar, 1961, p. 199; Ionomu, 1986, p. 29; Topoleanu, Croitoru, 2015, p. 110.

³ Croitoru, 2017a, pp. 85-98; Croitoru, 2017b, pp. 7-23; Croitoru, 2017c, pp. 355-371; Croitoru, 2017d, pp. 159-167.

celor preocupați de „inscripții”⁴, dar sunt grupate și în sinteza dedicată romanității dintre Siret, Prut și Dunăre⁵. Identificarea unor piese indite, dar mai ales acumularea unui volum relativ generos de cunoștințe despre exemplarele de acest tip ne-au îndemnat spre demersul de față, pe care îl vom începe cu prezentarea pieselor cu mărcele *Armenius*, *Atimetus* și *Ianuarius* și care va fi continuat până la epuizarea „ștampilelor” pe lâmpi atestate la Barboși.

ARMENIVS / ARMENVS. Este atestat la Barboși prin patru lâmpi fragmentare (varianta cu butoni pe bordură), hazardul făcând ca, pentru fiecare exemplar, să se fi păstrat doar partea finală a ștampilei, imprimată la genitiv: *[AR]MENI*. Toate cele trei exemplare publicate⁶ (fig. 2/1-3) au fost lucrate din pastă de culoare cărămizie, acoperită cu angobă brună; atât cât ne permite starea de conservare a „inscripțiilor”, observăm că pare să fie vorba despre două tipuri de ștampile. Adăugăm la acestea o lămpă inedită din colecția Muzeului Brăilei „Carol I” (fig. 2/4). A fost modelată cu un tipar de bună calitate, din lut fin, poros, de culoare galbuiu, având rar granule de calcar în compoziție; este acoperit cu angobă roșiatică și urme de vopsea maro închis pe bazin, a beneficiat de o finisare atentă. Bordura pare să fi fost decorată cu butoni, doar unul păstrându-se, parțial; apucătoarea ruptă, baza rotundă, ușor adâncită, este conturată de două incizii având în centru ștampila producătorului „*[A]RMENI*”, imprimată cu majuscule, în ligatură, înălțimea literelor este de 0,82 cm. Nu avem nici un indiciu în legătură cu un eventual context al descoperirii, lampa fiind adusă la Muzeul Brăilei alături de alte materiale identificate în perimetru fortificației de la Barboși în anii 90.

Lâmpi antice purtând semnătura meșterului *Armenius* sunt cunoscute exclusiv prin intermediul descoperirilor efectuate în provinciile romane *Dacia*, *Moesia Inferior* și *Moesia Superior*. De origine orientală⁷ după nume (peregrin sau libert) *Armenius* era proprietarul unor mari ateliere⁸, cu „sucursale” în cele trei provincii menționate⁹. Ștampila a fost imprimată în relief numai pe opaițele tipului X, sub forma a trei variante: „*ARMENP*”, „*ARMEN*” și respectiv „*ARME*”¹⁰, majoritatea dispuse pe un singur rând. Cu câteva excepții întâlnite în *Dacia*¹¹, litera „*A*” nu are figurată hasta orizontală, iar majusculele sunt stângaci conturate, cursive sau semicursive, cu abrevieri, majoritatea în ligatură¹².

Opaițele descoperite la nord și la sud de Dunăre au câteva trăsături distințe, întâlnite și la alte tipuri provinciale. Astfel, în general, tiparul este de slabă calitate, finisarea neglijentă, pasta cu impurități și arderea incompletă. Orificiul de alimentare, foarte larg, este asimetric orientat spre canal. Discul, întotdeauna nedecorat, este uneori decupat pe 2/3 din suprafață, în aceste cazuri opaițele fiind prevăzute cu o toartă care înlocuiește butonul dorsal. Două opaițe din Dacia au bordura decorată cu motivul vrejului de viață de vie cu ciorchini, altul cu linii incizate¹³, iar un exemplar de la *Tomis* cu nervură ondulată și perle aplatizate¹⁴. Opaițele sunt de talie mică sau mijlocie, cu dimensiuni apropiate pentru toate piesele cunoscute¹⁵.

⁴ Sanie et al., 1975, pp. 198-202, nr. 32-41; Doruțiu-Boilă, 1980, pp. 313-316, nr. 310-317.

⁵ Sanie, 1981, pp. 164-174, nr. 26-45.

⁶ Sanie et al., 1975, pp. 198-199, nr. 32-34, fig. 5/2, 5, 8; Sanie, 1981, p. 164, nr. 26-28, pl. 43/6-7; 44/4. Vezi și ISM, V, 313, nr. 311.

⁷ Čičikova, 1973, p. 357.

⁸ Gostar, 1961, p. 199.

⁹ Harris, 1980, pp. 131-135; Popilian, 1994, p. 58; Popilian, 1996, p. 84.

¹⁰ Popilian, 1996, p. 83, fig. 5; Topoleanu, 2010, pp. 152-156.

¹¹ Popilian, 1996, fig. 5, nr. 1-2; Băluță, 2003, p. 13, nr. 4-5.

¹² Topoleanu, 2010, p. 152.

¹³ Popilian, 1996, p. 82, nr. 24, 25; p. 81, nr. 6.

¹⁴ Severeanu, 1936, pp. 74-75, nr. 87, fig. 81; Băluță, 1994, p. 210, nr. 80, pl. VI/8.

¹⁵ Čičikova, 1974, pp. 159-164; Popilian, 1996, pp. 81-82, nr. 7, 13, 24; Mușteanu et al., 1980, p. 289, nr. 1, 7.

În provincia *Moesia Inferior* lămpi cu această marcă au mai fost descoperite la *Arrubium*¹⁶, *Noviodunum*¹⁷, *Troesmis*¹⁸, *Tomis*¹⁹, *Appiaria*²⁰, *Novae*²¹, *Durostorum* (Silistra și Ostrov)²², *Madara*²³; un exemplar a apărut și la *Olbia*²⁴; în provincia *Moesia Superior* la *Banonia*²⁵, *Ratiaria*²⁶, *Viminacium* și *Ravna*²⁷; în provincia *Dacia* la *Acidava*²⁸, *Aquae*²⁹, *Dierna*³⁰, *Romula*³¹, *Slăveni*³², *Sucidava*³³, *Tibiscum*³⁴, *Bumbești*³⁵, *Apulum*³⁶, *Ulpia Traian Sarmizegetusa*³⁷.

Pe măsură ce numărul descoperirilor a crescut, părerile cu privire la posibilele centre producătoare s-au schimbat. Au fost propuse pe rând atelierele de la *Apulum*³⁸, *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*³⁹, *Tomis*⁴⁰, *Troesmis*⁴¹ sau *Novae*⁴² (fără ecouri semnificative au rămas încercările de a plasa *officinae* în *Pannonia*⁴³ sau *Italia*⁴⁴), deși singura matriță de tipar a fost descoperită la *Romula* într-un cartier artizanal compus din șase ateliere cu 16 cuptoare de ars ceramică⁴⁵.

Din Dobrogea, cel mai important atelier care a produs cu siguranță și opaiete Armenius se găsește la *Durostorum*-Ostrov („Ferma 4”), unde sunt documentate 19 cuptoare ceramice și tipare de opaiete⁴⁶, respectiv un număr de 31 de piese purtând această marcă (cu opt variante de grafie)⁴⁷.

Cea mai timpurie datare a opaietelor ce poartă semnătura lui Armenius a fost documentată stratigrafic în *Dacia* în cadrul sitului arheologic de la *Apulum*-Dealul Furcilor prin intermediul monedelor cuprinse între domniile lui Traianus și Antoninus Pius⁴⁸ și la *Appiaria*, în Bulgaria, la începutul secolului II p. Chr.⁴⁹, celelalte descoperiri încadrându-se în intervalul cuprins între a doua

¹⁶ Harțache, Anastasiu, 1976, p. 246, nr. 508; Harțache, Bounegru, 1982, pp. 224-225, pl. III/1, 2; Topoleanu, Croitoru, 2015, pp. 108-115, nr. 27.

¹⁷ Baumann, 2009, pp. 222-223, nr. 5, fig. 2/5, pl. 5/5.

¹⁸ Topoleanu, 2016, pp. 79-80, nr. 33-34, pl. V/33-34.

¹⁹ Severejanu, 1936, p. 58, nr. 45, fig. 41; p. 59, nr. 48, fig. 43; pp. 74-75, nr. 87, fig. 81; Icomonu, 1986, p. 31; Băluță, 1994, nr. 79, pl. VI/5; nr. 80, pl. VI/8.

²⁰ Čičikova, 1973, p. 349, 351, nr. 8, fig. 7.

²¹ Čičikova, 1973, pp. 349-351, nr. 4-7, fig. 4-6; Čičikova, 1974, p. 160; Čičikova, 1987, p. 170, nr. 160-165.

²² Čičikova, 1973, p. 349, 351, nr. 9, fig. 8; Čičikova, 1974, pp. 160, 162-163 – tabel, p. 164; Kuzmanov, Băčvarov, 1986, p. 52, nr. 65-67, pl. IX; respectiv Mușeteanu et al., 1980, pp. 285-286, 288-289, nr. 1-7, fig. 8; Elefterescu, Ţerbănescu, 2009, p. 181, nr. 15.

²³ Čičikova, 1973, p. 349, 352, nr. 10, fig. 9.

²⁴ Bukina, Ilyina, 2010, p. 54, fig. III.24.

²⁵ Čičikova, 1973, p. 349, nr. 1, fig. 1; Kuzmanov, 1992, p. 35, nr. 230, p. 102, fig. 230/1, b.

²⁶ Čičikova, 1973, p. 349, nr. 2, 3, fig. 2, 3.

²⁷ Apud Popilian, 1996, p. 81, notele 8, 9.

²⁸ Popilian, 1996, pp. 82-83, nr. 26, 27, fig. 4.

²⁹ Bondoc, 2008, p. 54, nr. 4, 5, pl. 17/4, 5.

³⁰ Băluță, 1961, p. 194, nota 4; Popilian, 1996, p. 83, nr. 39; Timoc, 2008, p. 225, pl. 152/1.

³¹ Tudor, 1978, p. 90, fig. 32/2; Popilian, 1996, pp. 81-82, nr. 1-21, fig. 1-3; Negru, Bădescu, Avram 2008, p. 19, nr. 8.

³² Popilian, 1971, p. 636, fig. 6/3; Tudor, 1978, p. 90; Popilian, 1996, p. 82, nr. 24, 25, fig. 4/24, 25.

³³ Tudor, 1978, p. 90; Popilian, 1996, p. 82, M 22-23, fig. 3.

³⁴ Benea, 1990, p. 158, nr. 40; Popilian, 1996, p. 83, nr. 38.

³⁵ Georgescu, Marinoiu, 2017, p. 403, nr. 2, fig. 2.

³⁶ Băluță, 1961, tip IV, p. 194, nr. 1-3; pl. XI/3; Băluță, 1983, pp. 74-75; Băluță, 2003, pp. 12-14.

³⁷ Alicu, 1994, pp. 14-15, 172, nr. 488; p. 190, nr. 110.

³⁸ Gostar, 1961, p. 192, 197; Tudor, 1978, p. 90.

³⁹ Alicu, 1994, p. 15; Alicu, 2006, p. 13.

⁴⁰ Severejanu, 1936, nr. 48; Gostar, 1961, p. 192.

⁴¹ Topoleanu, 2016, p. 80.

⁴² Čičikova, 1973, p. 356; Čičikova, 1974, p. 164; Čičikova, 1987, p. 170.

⁴³ Băluță, 1961, p. 194.

⁴⁴ Mercando, 1970, p. 426.

⁴⁵ Popilian, 1994, p. 59; Popilian, 1996, p. 84, fig. 5. Vezi și Roman, 2008, p. 223, pl. 151: 11.

⁴⁶ Mușeteanu et al., 1980, p. 286; Mușeteanu, Elefterescu, 2008, p. 137.

⁴⁷ Elefterescu, 2016, pp. 162, 164-167.

⁴⁸ Băluță, 2003, p. 12.

⁴⁹ Čičikova, 1973, p. 351, nr. 8.

jumătate a secolului II p. Chr. – prima jumătate a secolului III p. Chr. Doar pentru unul dintre exemplarele descoperite la Barboși deținem informații stratigrafice⁵⁰; acesta a fost identificat într-un complex datat cu monede de la Septimius Severus la Severus Alexander; fapt ce confirmă, odată în plus, cronologia pieselor cunoscute.

Prezența la Barboși a celor trei exemplare cunoscute din cercetările mai vechi, fără a exclude eventual posibilitatea mai puțin probabilă unor importuri din *Dacia*, ar fi de pus, mai curând, pe seama schimbului de mărfuri în cadrul provinciei *Moesia Inferior*, provenind probabil din centrul producător de la *Durostorum*. Interesantă și originală rămâne piesa din colecția Muzeului Brăilei „Carol I”, pe de o parte datorită calității lutului, dar mai ales datorită grafiei ștampilei (fig. 2/4); avem în vedere, în special, forma literei „M” care o apropie de variantele „ARMEN”, dar fără a lipsi în cazul nostru „P”-ul final, chiar dacă îngărmădit între penultima literă și incizia de pe bază care marchează ștampila. O neșansă teribilă face ca lampa să fie spartă chiar în zona de început a „inscripției”, aşa încât nu avem litera „A” atât de importantă în stabilirea tipului de grafie. Judecând după ceea ce s-a păstrat însă, cred că, după toate aparențele, suntem în fața unei foarte bune analogii pentru grafia ștampilei de pe exemplarul de la *Arrubium*⁵¹, de asemenea conservat în colecția Muzeului Brăilei „Carol I”, și pentru care remarcasem modul foarte îngrijit de realizare a „inscripției”, cu litere atent conturate, dar mai ales de forma unghiulară a hastei orizontale a literei „A”, caracteristică inscripțiilor grecești, nemaiîntâlnită până în acel moment pe exemplarele cunoscute ale mărcii. Acest detaliu ne sugerase, sub forma unei ipoteze de lucru, posibilitatea modelării opaițului într-un atelier grecesc, poate chiar din afara ariei de răspândire cunoscute până în prezent.

ATIMETVS. Este atestat la Barboși prin intermediul unei singure lămpi (fig. 2/5). Aceasta era cunoscută de ceva vreme, fiind semnalată de C. Schuchhardt, care i-a comunicat „inscripția” lui Th. Mommsen⁵², ulterior „redescoperită” de D. Tudor⁵³ în Muzeul de Istorie a Moldovei din Iași și reluată de S. Sanie⁵⁴. Este vorba despre un exemplar întreg, modelat din lut galben (L = 10 cm. l = 6,5 cm). Bazinul este ovoidal, biconvex în secțiune, plat, cu ciocul în prelungire; discul rotund, concav, delimitat de bordura lată de o nervură puternică, are două orificii de alimentare dispuse simetric, spre cioc și apucătoare; cea din urmă este lamellară, perforată, se prelungeste spre baza rotundă și plată, marcată de o incizie; bordura este decorată cu ove dispuse circular în jurul discului care, la rândul lui, este decorat cu două protome identice cu mimă tragică, între acestea și cioc, apare inscripția „CO ST”, ce flachează orificiul de alimentare; baza rotundă, ușor adâncită, este conturată de două incizii având în centru ștampila producătorului, la genitiv, „ATIMETI”, imprimată cu majuscule.

Deși lămpile antice purtând semnătura meșterului *Atimetus* (cognomen grecesc) sunt relativ binecunoscute de timpuriu⁵⁵, din ultimul sfert al secolului I, *figlina* inițială este încă nelocalizată precis, fiind căutată la Roma, în *Gallia Cisalpina*, în nordul Italiei ori la Polesine⁵⁶, mai recent propunându-se Modena cu filiale la Lyon și Trier⁵⁷. Ștampila a fost imprimată în relief majoritar pe lămpi de tipul IX, dar fără a lipsi pe cele de tipul X, în diverse variante: „ATIME”, „ATIMET”, „ATIMETI”, „ATTIMETUS”, „ATIMETI/S”, „ATIMETIO”.

⁵⁰ Sanie et al., 1975, p. 198, nr. 33; Sanie, 1981, p. 164, nr. 27.

⁵¹ Topoleanu, Croitoru, 2015, pp. 108-115, nr. 27.

⁵² Vezi CIL, III, 7623, 1.

⁵³ Tudor, 1953, pp. 479-481, nr. 9, fig. 7.

⁵⁴ Sanie, 1981, pp. 164-165, nr. 29, pl. 44/1 și 45/3. Vezi și ISM, V, 313, nr. 310.

⁵⁵ Vezi o situație procentuală, pe locuri de descoperire, la Auer, 2015, pp. 38-46.

⁵⁶ Loeschcke, 1919, p. 274; Číčikova, 1974, p. 157; Buchi, 1975, pp. 9-14; Bailey, 1980, p. 91; Băluță, 1983, pp. 50-52; Gualandi Genito, 1986, pp. 269-270; Bailey, 1988, p. 96; Alicu, 1994, p. 16; Bémont, Chew, 2007, p. 402; Roman, 2009, pp. 56-58.

⁵⁷ Labate, 2010, pp. 325-327. Vezi și Schneider, 1994, tabelul 1A; Rosenthal-Heginbottom, 2015, p. 129.

Lămpile de acest tip apar în mai multe provincii ale imperiului: *Gallia*, *Hispania*, *Raetia*, *Noricum*, *Pannonia*, *Dacia*, *Moesia Inferior*, la *Altinum*⁵⁸, *Aquilea*⁵⁹, *Concordia Sagittaria*⁶⁰, *Fos*⁶¹, *Aquincum*⁶², *Vindonissa*⁶³, *Carnuntum*⁶⁴, *Heidelberg*⁶⁵, *Apulum*⁶⁶, *Sarmizegetusa*⁶⁷, *Ampelum*⁶⁸, Partoș, Sebeș, Napoca⁶⁹, *Romula*⁷⁰, *Poetovio*⁷¹, Vičava⁷², Zadar⁷³, *Emona*⁷⁴ etc.; exemplare au fost descoperite și în nordul Mării Negre⁷⁵, poate și în *Britannia*⁷⁶. Avem aşadar de-a face cu un meșter extrem de activ în nordul Italiei în intervalul cuprins între domniile lui Vespasian și Hadrian, cu observația că în provincii lămpile cu această marcă vor circula până în vremea domniei lui Marcus Aurelius⁷⁷.

Înceea ce privește cea de-a doua „marcă” remarcăm de la bun început că nu reprezintă o excepție a lămpilor purtând semnătura meșterului *Atimetus*. De exemplu, chiar la Modena stampila „ATIME” aplicată pe bază apare asociată cu „L.SEPTIMP”. Cum cel din urmă meșter (?) este atestat și pe exemplarele lui „FORTIS”, s-a sugerat că ar fi fost „chiamato da questi forse come revisore di qualità, per une precedente maggiore competenza sul piano produttivo”⁷⁸. După toate aparențele nu acesta va fi fost și cazul piesei de la Barboși, în lipsa altor idei, rămânând la ipoteza lui D. Tudor⁷⁹, conform căreia artizanul provincial local Cost... ar fi imitat produsele lui *Atimetus*, fără a rezista totuși tentației de a își imortaliza, la rândul lui, numele.

IANUARIVS. Este atestat la Barboși prin intermediul a două lămpi⁸⁰ (fig. 2/6-7), lucrate din lut cărămiziu, acoperit cu angobă brun-roșcată. La exemplarul întregibil bacinul este rotund, tronconic, având ciocul alungit, detașat de corp; discul, spart parțial este ușor oval, plat, înconjurat de o nervură puternică, deschisă în dreptul ciocului astfel încât să formeze un canal care cuprinde și orificiul pentru filil; bordura îngustă, este ușor înclinată, și decorată cu doi butoni de formă piramidală, dispuși lateral, simetric; are apucătoare în formă de rulou, decorată cu șanț median; baza rotundă și plată este mărginită de un profil circular care încadrează semnătura producătorului *IANUARI*; exemplarul secund păstrează doar o parte din disc, bordura cu un buton și parțial baza, mărginită de două profile circulare, care încadrau semnătura din care au rămas doar literele finale *RI*.

Lămpi antice purtând semnătura meșterului *Ianuarius* sunt cunoscute în special în provinciile răsăritene ale imperiului, având o circulație restrânsă în apusul continentului⁸¹. Deși *figlina* ce a început să producă în primii ani ai secolului II p. Chr. a fost localizată în *Italia*

⁵⁸ Ravagnan, 1983, pp. 49-112.

⁵⁹ Buccchi, 1975, pp. 9-11.

⁶⁰ Larese, 1983, pp. 120-128.

⁶¹ Rivet, 2003, p. 25, 27.

⁶² Iványi, 1935, p. 17.

⁶³ Hartmann, 1992, pp. 51-52.

⁶⁴ Alram-Stern, 1989, p. 68.

⁶⁵ Hensen, 2009, pp. 425-441.

⁶⁶ Băluță, 2003, pp. 15-18.

⁶⁷ Alicu, 1994, p. 16.

⁶⁸ Lipovan, 1988, p. 182, pl. I/2.

⁶⁹ Băluță, 1996, p. 92, nr. 2-4.

⁷⁰ Severeanu, 1936, p. 57, nr. 41.

⁷¹ Istenič, 1999, pp. 149-160.

⁷² Janežić, Lazar, 2014, p. 337, nr. 39, pl. 5.

⁷³ Abramicić, Colagno, 1909, pp. 13-112; Maršić, 2009.

⁷⁴ Petru, 1972, p. 82, 162.

⁷⁵ Waldhauer, 1914, p. 556; Gostar, 1961, p. 176; Bukina, Ilyina, 2010, p. 51 (?).

⁷⁶ Walters, 1914, p. 140, nr. 919, 924.

⁷⁷ Alram-Stern, 1989, p. 68.

⁷⁸ Labate, 2015, p. 24, 30, fig. 50.

⁷⁹ Tudor, 1953, pp. 480-481.

⁸⁰ Sanie et al., 1975, p. 200, nr. 35-36, fig. 5/3, 10; Sanie, 1981, p. 166, nr. 35-36, pl. 43/4, 11. Vezi și ISM, V, 312, nr. 312.

⁸¹ Walters, 1914, p. 143, nr. 941; Bailey, 1980, p. 285, Q 1176, pl. 53, fig. 106; Buchi, 1975, pp. 105-107, nr. 799-815, tav. 36-38; Alram-Stern, 1989, p. 70, nr. 480, pl. 10.

meridională (un număr mare de exemplare, toate de tipul X și ștampila în patru variante: „IANVARI”, „IANVAR/I”, „IANVA/RI” și „IANVAR”, au fost descoperite la *Aquilea*)⁸², având în vedere răspândirea, dar mai ales lipsa de omogenitate a variantelor, unele mult diferite de prototipuri, se apreciază că atelierele producătoare sunt independente⁸³, cu atât mai mult cu cât *cognomen*-ul este unul dintre cele mai comune în imperiu⁸⁴. Așadar, majoritatea sunt produse locale, păstrând trăsăturile morfologice generale întâlnite la lămpile cu marca *ARMENI*.

Lămpile cu marca lui Ianuarius sunt cunoscute în *Pannonia*⁸⁵, *Moesia Inferior*⁸⁶, *Moesia Superior*⁸⁷. Din *Dacia* au fost semnalate exemplarele de la *Ampelum*⁸⁸, *Apulum*⁸⁹, *Aque*⁹⁰, *Drobeta*⁹¹, *Micia*⁹², *Napoca*⁹³, *Potaissa*⁹⁴, *Răcari*⁹⁵, *Romula*⁹⁶, *Slăveni*⁹⁷, *Sucidava*⁹⁸, *Tibiscum*⁹⁹, *Sarmizegetusa*¹⁰⁰ etc. Evident au fost propuse mai multe posibile centre producătoare; pe de o parte numărul ridicat de exemplare cunoscute, pe de alta observația conform căreia exemplarele din *Dacia* intracarpatică au ștampila diferită grafic atât față de produsele italice, cât și de cele extracarpaticice, au sugerat convingător *Sarmizegetusa*¹⁰¹. Recunoscut și unanim acceptat este și centrul de la *Durostorum*, extrem de activ în a doua jumătate a secolului II p. Chr. și în cel următor: nu numai că aici au „apărut” cele mai numeroase descoperiri¹⁰², dar în perimetru atelierelor au fost identificate și rebuturi ale unor lămpi aparținând tipului X pe care se păstra ștampila *IANUARI*¹⁰³. Lămpile din *Moesia Inferior*, inclusiv cele de la Barboși se disting prin culoarea închisă a angobei, în nuanțe de maron și grafia ștampilei, cu ligaturi specifice.

Cele mai timpurii exemplare pentru care avem repere cronologice, au fost descoperite la *Apulum*-*Partoș*¹⁰⁴, într-un context datat cu monede care merg de la Traian la Faustina Senior și, la *Sarmizegetusa*¹⁰⁵, cu monedă din timpul domniei lui Hadrian. La *Tibiscum* sunt date din secolul II până în prima jumătate a celui următor, iar la *Sarmizegetusa* în secolul II¹⁰⁶.

⁸² Loeschcke, 1919, p. 296; Gostar, 1961, p. 183; Buchi, 1975, pp. 104-105; Alram-Stern, 1989, p. 73.

⁸³ Buchi, 1975, p. 105; Čičikova, 1974, p. 161; Topoleanu, 2012, pp. 74-75.

⁸⁴ Gostar, 1961, p. 193.

⁸⁵ Iványi, 1935, p. 273, nr. 3842-3845, pl. 91/63, 66-67; Palágyi, 2002, p. 39, nr. 135; p. 40, nr. 142.

⁸⁶ Čičikova, 1974, pp. 160-161, pl. 36/3; Bogdan-Cătăniciu, Barnea, 1979, p. 184, fig. 153-154; Irimia, 1981, p. 107, fig. 15/7, 23/11; Kuzmanov, Băčvarov, 1986, pp. 53-54, nr. 78-88, pl. 10-11; Čičikova, 1987, p. 170; Kuzmanov, 1992, p. 36, nr. 256, fig. 256/a-b; Baumann, 2009, p. 222, nr. 4, fig. 2/4, pl. 5/4; Elefterescu, 2016, p. 175.

⁸⁷ Krunic, 2005, p. 88, nr. 8-9, pl. 3.

⁸⁸ Gostar, 1961, p. 165, nr. 269; Lipovan, 1982-1983, p. 230.

⁸⁹ Gostar, 1961, p. 65, nr. 264; Băluță, 1961, p. 207, nr. 1-5, pl. VI/3, 8; Băluță, 1983, pp. 79-81; Băluță, 2003, pp. 105-109, nr. 1-5; IDR III/6, pp. 204-206, nr. 389, 389a.

⁹⁰ Gostar, 1961, p. 165, nr. 272; IDR II, 155; Tudor, 1978, p. 91; Bondoc, 2008, pp. 54-55, pl. 17/6-7.

⁹¹ Gostar, 1961, p. 165, nr. 262; IDR II, p. 124; Tudor, 1978, p. 91.

⁹² Gostar, 1961, p. 165, nr. 270; Băluță, 1977, p. 214, 220, nr. 30, pl. III/23a-b.

⁹³ Băluță, 1996, p. 103, nr. 69, pl. 13/8.

⁹⁴ Gostar, 1961, p. 165, nr. 268; Băluță, 1996, p. 103, nr. 67, pl. 11; Cătinăș, 1996, pp. 64-65, 68, nr. 14, fig. 3/14; Cătinăș, 2004, p. 88, fig. 12.

⁹⁵ Gostar, 1961, p. 165, nr. 271; IDR II, p. 170; Tudor, 1978, p. 91.

⁹⁶ Gostar, 1961, p. 165, nr. 267; IDR II, p. 445; Tudor, 1978, p. 91.

⁹⁷ Popilian, 1971, p. 636, fig. 7; IDR II, p. 545; Tudor, 1978, p. 92.

⁹⁸ Gherghe, Negru, 2008, p. 88, nr. 5, pl. 34/5.

⁹⁹ Benea, 1990, p. 149, 164, nr. 74, fig. 16/74 a-b, nr. 75, fig. 8.

¹⁰⁰ Gostar, 1961, p. 165, nr. 262; Băluță, 1977, p. 214, 220, nr. 29, pl. 3/21a-b; Alicu, 1994, pp. 25-27, 73-74, fig. 17, nr. 70-71, 93, 102, 258, 261-262, 295, 383-384, 537, 770, 776, 1158-1167, 1246.

¹⁰¹ Alicu, 1994, p. 25, 27.

¹⁰² Petolescu, 1971, p. 665, 667, nr. 3-6, pl. 1; Mușeteanu *et al.*, 1980, pp. 286, 301-302, nr. 76-92, fig. 13-14; Mușeteanu, Elefterescu, 2008, p. 137, fig. 12; Elefterescu, 2016, p. 175, fig. 3/19-21; 4/1-4.

¹⁰³ Mușeteanu *et al.*, 1980, p. 302, nr. 82, 89; Mușeteanu, Elefterescu, 2003, p. 30.

¹⁰⁴ Băluță, 1961, p. 207; Băluță, 2003, p. 106.

¹⁰⁵ Alicu, 1994, p. 26, 194, nr. 1246.

¹⁰⁶ Alicu, 1994, p. 27; Băluță, 2003, p. 106.

*

Acestea sunt scurtele noastre observații relative la primele mărci aplicate pe lămpile antice descoperite la Barboși. Evident, orice abordare procentuală/cantitativă, în acest moment, este de prisos, astfel că o vom asocia enunțurilor conclusive, rezervate pentru finele acestui demers.

BIBLIOGRAFIE

- Abramić, M., Colagno, A. 1909. Untersuchungen in Norddalmatien. *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Instituts* 12, pp. 13-112.
- Alicu, D. 1994. *Opaițele romane. Die Römischen Lampen. Ulpia Traiana Sarmizegetusa*. Cluj-Napoca: Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei, Bibliotheca Musei Napocensis 7.
- Alicu, D. 2006. *Die Römischen Lampen von Sarmizegetusa I. Die funde der Jahre 1882-1976.2, ergänzte Ausgabe*. Zalău: Bibliotheca Musei Porolissensis VI.
- Alram-Stern, E. 1989. *Die römischen Lampen aus Carnuntum*. Wien.
- Auer, M. 2015. Names on Lamps: Distribution / Quantity of Firmalampen and Regional trade. *Roman and Late Antique Lamps: Production and distribution, contacts on the Mediterranean. Proceedings of the international round table, Zagreb, 2th February 2015*, pp. 38-46.
- Bailey, D. M. 1980. *A Catalogue of the Lamps in the British Museum. 2 Roman Lamps Made in Italy*. London.
- Bailey, D. M. 1988. *A Catalogue of the Lamps in the British Museum. III. Roman Provincial Lamps*. London.
- Baumann, V. H. 2009. Lucernele de la Noviodunum. *Peuce S.N.* 7, pp. 217-310.
- Băluță, C. L. 1961. Opaițele romane de la Apulum (I). *Acta Musei Regionalis Apulensis, Studii și Comunicări, Arheologie-Istorie-Etnografie* IIII, pp. 189-220.
- Băluță, C. L. 1977. Lămpile romane din Muzeul Județean Hunedoara-Deva. *Sargetia* XIII, pp. 209-228.
- Băluță, C. L. 1983. *Lucernele romane din Dacia Intracarpatică* (Teză de doctorat) mss. Cluj-Napoca.
- Băluță, C. L. 1996. Lămpile romane din Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei. *Acta Musei Napocensis* 33/I, pp. 89-113.
- Băluță, C. L. 2003. *Lămpile antice de la Alba Iulia (Apulum) I. Lămpile epigrafice*. Alba Iulia.
- Benea, D. 1990. Lampes romaines de Tibiscum. *Dacia (N.S.)* 34, pp. 140-168.
- Bémont, C., Chew, H. 2007. *Lampes en terre cuites antique: Musée d'Archéologie Nationale de Saint-Germain-en-Laye*. Paris.
- Bogdan-Cătăniciu, I., Barnea, Al. 1979. *Ceramica și descoperiri mărunte*. Barnea, Al., Barnea, I. (eds.), *Tropaeum Traiani, I, Cetatea*, București, pp. 177-226.
- Bondoc, D. 2008. Roman lamps from Cioroiul Nou, Cioroiași Commune, Dolj County, Romania. *Lychnological Actes* 2, pp. 53-57.
- Buchi, E. 1975. *Lucerne del Museo di Aquileia, I. Lucerne romane con marchio di fabbrica*. Aquileia: Associazione Internazionale per Aquileia.
- Bukina, A., Ilyina, J. 2010. Roman Firmalampen in the State Hermitage Museum. *Reports of the State Hermitage Museum* LXVIII, Saint Petersburg, pp. 41-57.
- Cătinaș, A. 1996. Lampes à estampille de la Potaissa. *RCRFActa* 33, pp. 63-74.
- Cătinaș, A. 2004. Les importants ceramiques de l'ouest de l'Empire Roamin à Potaissa et leur influence sur les ateliers locaux. *Studia Historica et Archaeologixa. In Honorem Magistrae Doina Benea*, Timișoara, pp. 83-97.
- Čičikova, M. 1973. Lampes avec la marque Armeni, découvert en Bulgarie. *Archaeologia Polona* 14, pp. 349-358.

- Čičikova, M. 1974. „Firmalampen” du limes danubiene en Bulgarie. *Actes du IXe Congrès International d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 6-13 sept. 1972*, Bucureşti, Köln, Wien, pp. 155-165.
- Čičikova, M. 1987. Poterry lamps from Novae, Lower Moesia (1st-3rd Century). *Recherches sur la culture en Mésie et en Thracie (Bulgarie), (Ier-IVe siècle)*, Teofil Krastev Ivanov (ed.) (= Izvestija na Archeologičeski Institut, 37), Sofia, pp. 153-172.
- Croitoru, C. 2017a. Sur les lampes du type „Euctemon” découvertes à Barboşi, dép. de Galaţi. *The Man, the River and the Sea. Studies in Archaeology and History in Honour of Florin Topoleanu on his 65th anniversary*, (eds.: G. Nuţu, S.-C. Ailincăi, C. Micu). Cluj-Napoca, pp. 85-98.
- Croitoru, C. 2017b. Despre lămpile „de tip Euctemon” descoperite la Barboşi, judeţul Galaţi. *Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul* 2 (6), pp. 7-23.
- Croitoru, C. 2017c. Despre unele tipuri de lămpi greco-elenistice descoperite în dava de la Barboşi / Sur certains types de lampes greco-hellenistiques decouvertes dans la dava de Barboşi. *Istros* XXIII, pp. 355-371.
- Croitoru, C. 2017d. Despre două opaiete romane descoperite la Barboşi, judeţul Galaţi. *In honorem magistri Ioan Mitrea octogenarii* (ed. L.-E. Istina). Oneşti, pp. 159-167.
- Doruțiu-Boilă, Em. 1980. *Inscripțiile din Scythia Minor. V. Capidava – Troesmis – Noviodunum*. Bucureşti: Editura Academiei.
- Elefterescu, D. 2016. Tipologia řampilor de lămpi (Firmalampen) descoperite la Durostorum-Ostrov (Ferma 4). *Peuce S.N.* 14, pp. 159-185.
- Elefterescu, D., Ţerbănescu, D. 2009. Piese de epocă romană aflate în colecțiile Muzeului Civilizației Gumelnița, Oltenița. *Peuce, S.N.* 7, pp. 171-192.
- Georgescu, V. ř., Marinoiu, V. 2017. Opaitele romane din colecția Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” (Târgu Jiu). *Arheovest (In honorem Doina Benea. Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie. Timișoara, 25 noiembrie 2017)* V1, pp. 401-416.
- Gherghe, P., Negru, M. 2008. Firmalampen found in the Sucidava territory. *Lychnological Acts* 2, pp. 87-90.
- Gostar, N. 1961. Inscriptiile de pe lucernele din Dacia romană. *Arheologia Moldovei* 1, pp. 149-210.
- Gualandi Genito, M. C. 1986. *Le Lucerne antiche del Trentino*. Trento.
- Harris, W. V. 1980. Roman terracotta lamps, the Organization of an Industry. *Journal of Roman Studies* 70, pp. 127-145.
- Hartmann, T. 1992. Die Firmalampen von Vindonissa. *Gesellschaft Pro Vindonissa, Jahresbericht 1991*, pp. 50-64.
- Harăuche, N., Anastasiu, F. 1976. *Catalogul selectiv al colecției de arheologie a Muzeului Brăilei*. Brăila.
- Harăuche, N., Bounegru, O. 1982. Opaite grecești și romane din colecțiile Muzeului Brăila. *Pontica* XV, pp. 221-233.
- Hensen, A. 2009. Öllampen der römischen Nekropole von Heidelberg. Indikatoren einer Energiekrise in der Provinz. Biel J., Heiligmann J., Krausse D. (eds.), *Landesarchäologie. Festschrift für Dieter Planck zum 65. Geburtstag*, Stuttgart, pp. 425-441.
- Iconomu, C. 1986. *Un capitol al producției și al schimbului de mărfuri în zona Dunării de Jos, lucernele (sec. I-VII e.n.)*. (teză de doctorat, manuscris), Bucureşti.
- Irimia, M. 1981. Observații preliminare privind aşezarea antică de la Gura Canliei. *Pontica* XIV, pp. 67-122.
- Istenič, J. 1999. *Poetovio, zahodna grobišča I: grobne celote iz Deželnega muzeja Joanneuma v Gradcu / Poetovio, The Western Cemeteries I. Grave-Groups in the Landesmuseum Joanneum, Graz*. Ljubljana: Katalogi in monografije 32.
- Iványi, D. 1935. *Die pannonischen Lampen. Eine typologisch-chronologische Übersicht*. Budapest.

- Janežič, M., Lazar, E. 2014. Roman oil lamps discovered during archaeological research in Vičava, Ptuj. G. L. Vrkljan, B. Šiljeg, I. O. Roguljić (eds.), *Roman Pottery and Glass Manufactures Production and Trade in the Adriatic Region*, Crikvenica.
- Krunić, S. 2005. Pregled autičkih svetiljki Singidunuma. *Singidunum* 4, pp. 45-104.
- Kuzmanov, G. 1992. *Antike Lampen*. Sofia.
- Kuzmanov, G., Băčvarov, I. 1986. Sammlung antiker Lampen in Museum von Silistra. *Isvestija Varna* (22(37), Varna, pp. 43-62.
- Labate, D. 2010. Note sulla produzione di lucerne a Modena: i nuovi rinvenimenti. *Atti e Memorie della Deputazione di Storia Patria per le Antiche Province Modenesi*, s. XI, XXXII, Modena, pp. 325-327.
- Labate, D. 2015. Mvtina fecit. Dalle herzblattlampen alle firmalampen: nuovi dati sulla produzione din lucerne a matrici dal territorio di Modena. *Roman and Late Antique Lamps: Production and distribution, contacts on the Mediterranean. Proceedings of the international round table, Zagreb, 2th February 2015*, pp. 18-37.
- Larese, A. 1983. *Le lucerne fittili e bronze del Museo concordiese di Portogruaro. Collezioni e musei archeologici del Veneto* 27, Roma.
- Lipovan, I. T. 1982-1983. Opaițe romane din Ampelum (I). *Sargetia* XVI-XVII, pp. 227-232.
- Lipovan, I. T. 1988. Opaițe romane din Ampelum (II). *Tibiscum*, pp. 181-188.
- Loeschcke, S. 1919. *Lampen aus Vindonissa. Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Beleuchtungswesens*. Zurich.
- Maršić, D. (Ed.) 2009. *Arheološki muzej Zadar. Lux in Tenebris. Svjetlo u Tmini*. Katalozi i Monografije 7, Zadar.
- Menzel, H. 1969. *Antike Lampen in Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz*. Mainz: Katalog 15.
- Mercando, L. 1970. Marche di fabbricanti di lucerne (voce). *Enciclopedia dell'Arte Antica classica e orientale. Supplemento I*. Rome, pp. 419-441.
- Mușeteanu, C., Culică, V., Elefterescu, D. 1980. Lampes à estampille de Durostorum. *Dacia* (N.S.) 24, pp. 283-305.
- Mușeteanu, C., Elefterescu, D. 2003. *Atelierele ceramice romane de la Durostorum*. Muzeul Național de Istorie a României: Monografii IV.
- Mușeteanu, C., Elefterescu, D. 2008. Les ateliers de lampes de Durostorum. *ΦΠΑΣ ΧΑΠΙΝ. Mélanges à la mémoire de Niculae Conovici* (Avram, Al., Lungu, V., Neagu, M. eds.) (= Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, 25), Călărași, pp. 135-148.
- Negru, M., Bădescu, Al. 2005. Roman Lamps discovered in Romula. L. Chrzanowski (ed.), *Lychnological. Actes du 1er Congrès International d'études sur le luminaire antique* (Nyon-Genève 29 septembre-4 octobre 2003), Montagnac, pp. 253-255.
- Negru, M., Bădescu, Al., R., Avram. 2008. Roman Lamps found at Romula. C.-A. Roman, N. Gudea (eds.), *Lychnological. Actes 2. Acts of 2nd International Congress on Ancient and Middle Age Lighting Devices* (Zalău-Cluj Napoca, 13-18 may 2006), Cluj-Napoca, pp. 191-196.
- Palágyi, S. 2002. *Römerzeitliche Belenkungsgegenstände des Museums „Laczko“ von Veszprém*. Veszprém.
- Petolescu, C. 1971. Opaițe romane din Dobrogea. *Apulum* IX, pp. 665-672.
- Petru, S. 1972. *Emonske Nekropole*. Catalogi et Monographiae 7, Ljubljana.
- Popilian, Ghe. 1971. Termele de la Slăveni. *Apulum* IX, pp. 652-641.
- Popilian, Ghe. 1994. Despre lucernae-le cu marca lui Armenius. *Arhivele Olteniei* 9, pp. 47-60.
- Popilian, Ghe. 1996. Sur les lampes avec la marque d'Armenius. *Rei Cretariae Romanae Favtorvm Acta* 33, pp. 81-90.
- Ravagnan, G.-L. 1983. Le lucerne con marchio di fabbrica di Altino. *Aquileia Nostra* LIV, pp. 49-112.

- Rivet, L. 2003. *Lampes antiques du Golfe de Fos. Collections du Musée d'Istres et du Service du Patrimoine de Fos-sur-Mer, Production et consommation*. Aix-en-Provence.
- Roman, C.-A. 2008. The Lamp Workshops from Dacia. Elements of Identification. C.-A. Roman and N. Gudea (eds.), *Trade and Local Production of Lamps from the Prehistory until the Middle Ages. Acts of 2nd International Congress on Ancient and Middle Age Lighting Devices. Zalău - Cluj-Napoca, 13th–18th of May 2006: Lychnological Acts 2*, pp. 219-224.
- Roman, C.-A. 2009. *Lamps from DACIA POROLISSENSIS, The Roman Forts from Porolissum-Moigrad, Buciumi, Gilău, Samum-Cășei*. Cluj-Napoca.
- Rosenthal-Heginbottom, R. 2015. Factory Lamps "Firmalampen" in the Levant. *Strata*, 33, pp. 119-146.
- Sanie, S. 1981. Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec. II î.e.n.-III e.n.). Iași: Junimea.
- Sanie, S., Dragomir, I. T., Sanie, Ș. 1975. Noi descoperiri de ceramică romană cu inscripție în Moldova. *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 26, nr. 2, pp. 189-208.
- Schneider, G. 1994. Studies of Roman Lamps from the Northern Provinces and from Rome. G. Olcese (ed.), *Ceramica romana e archeometria: lo stato degli studi, Atti delle Giornate Internazionali di Studio Castello di Montegufoni (Firenze), 26–27 aprile 1993*, Florence, pp. 127-142.
- Severeanu, G. 1936. Lampes en terre-cuite appartenant aux collections du Musée Municipal de Bucarest et du Dr. Severeano. *Bucureștii. Revista Muzeului și a Pinecotecii Municipiului București* II, nr. 1-2, pp. 40-87.
- Timoc, C. 2008. Vergessene Tanlampen von Dierna – Orșova. *Lychnological Acts* 2, pp. 225-226.
- Topoleanu, Fl. 2010. Opările de tip „Firmalampen” din colecțiile Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova. *Arheologia Moldovei* 33, pp. 151-188.
- Topoleanu, Fl., Croitoru, C. 2015. *Lămpile antice din colecția Muzeului Brăilei „Carol I” / Lampes antiques dans les collections du Musée de Brăila „Carol I”*. Brăila: Istros.
- Tudor, D. 1953. Inscriptii latine în Muzeul de Antichități din Iași. *Studii și cercetări științifice*, IV, nr. 1-2, pp. 467-487.
- Tudor, D. 1978. *Oltenia romană*⁴, București.
- Walters, H. B. 1914. *Catalogue of the Greek and Roman lamps in the British Museum*. London.

ABREVIERI

CIL – Corpus Inscriptiorum Latinarum, Berlin

IDR – Inscriptiones Dacie Romanae - Inscriptiile Daciei romane, București, II

ISM – Em. Doruțiu-Boilă, Inscriptiile din Scythia Minor. V. Capidava – Troesmis – Noviodunum, București, 1980.

Lista ilustrațiilor:

Fig. 1. Zona romană din sudul Moldovei, cu poziționarea sitului de la Barboși.

Fig. 2. Lămpi cu marcă descoperite la Barboși.

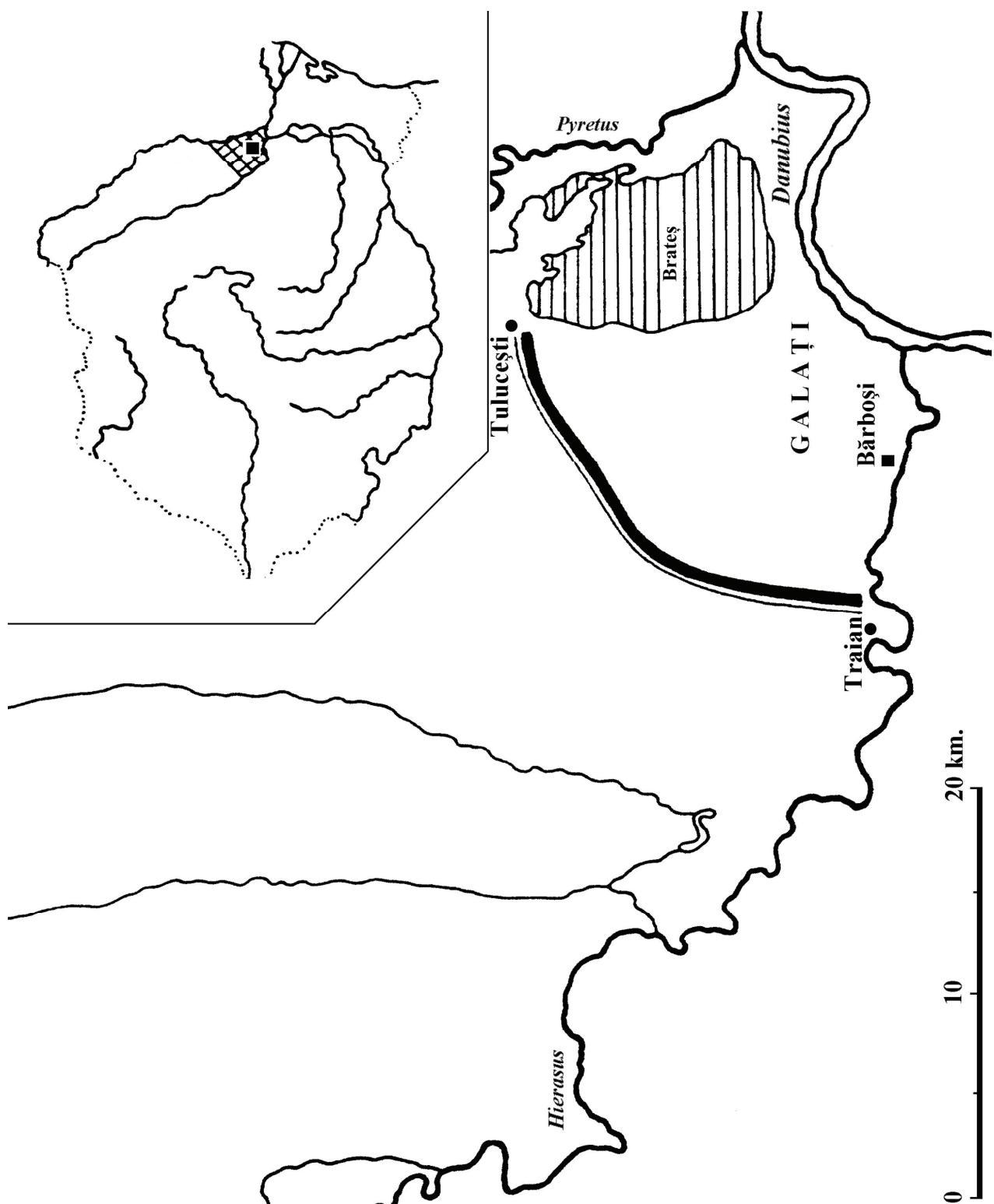

Fig. 1. Zona romană din sudul Moldovei, cu poziționarea sitului de la Barboși.

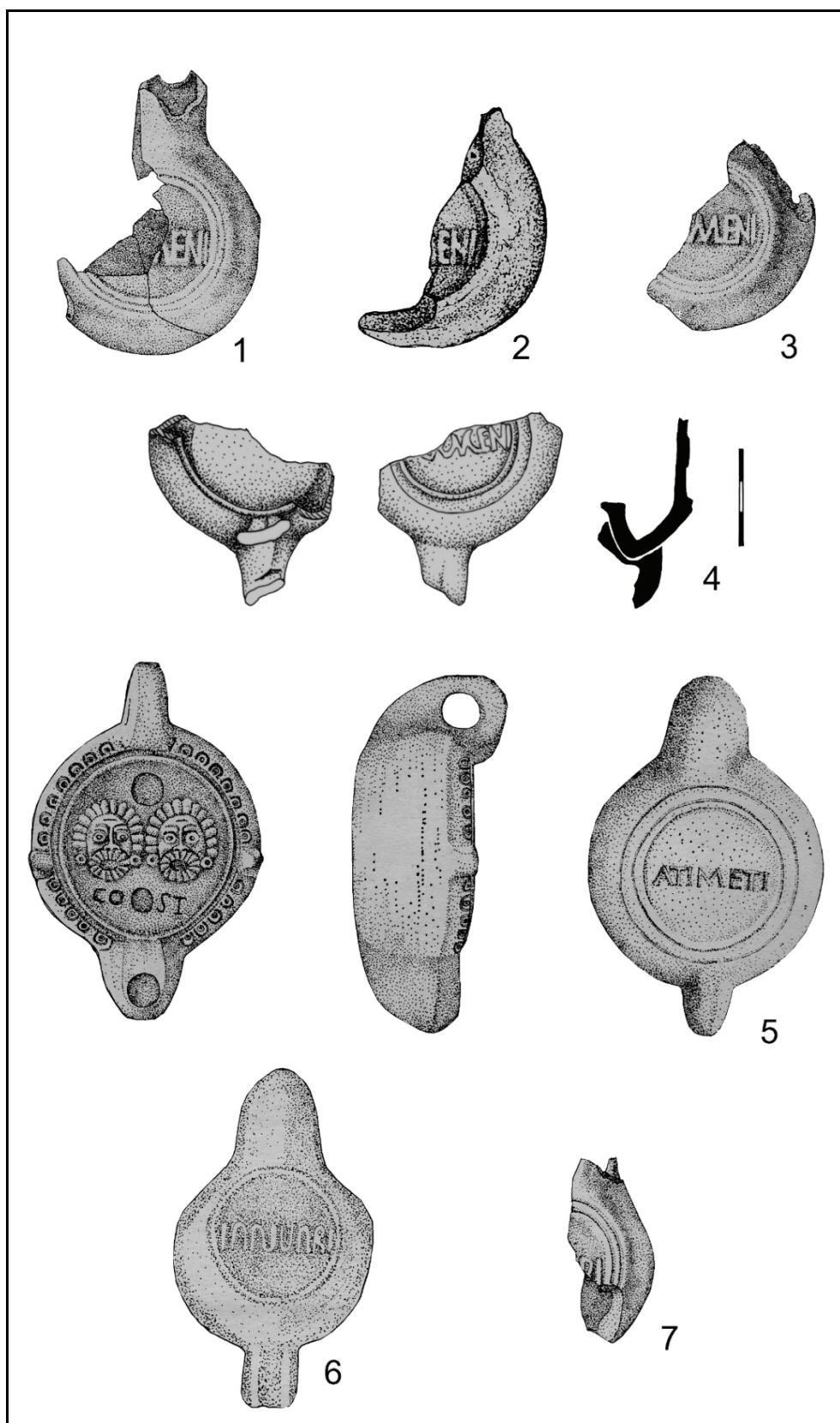

Fig. 2. Lămpi cu marcă descoperite la Barboși.